

Ülkər Məmmədova. "Qəribin şikayəti" əsərinin ərəbdilli Azərbaycan ədəbiyyatında mövqeyi // Əlyazmalar yanmır, 2018, № 2 (7), s.85-90.

UOT: 82.0

Ülkər Məmmədova

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu,
Bakı şəhəri, H.Cavid prospekti 115
u.z.m-9-9@ mail.ru

“QƏRİBİN ŞİKAYƏTİ” ƏSƏRİNİN ƏRƏBDİLLİ AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATINDA MÖVQEYİ

Açar sözlər: Şərq, Azərbaycan, ərəbdilli, lirik, ədəbiyyat, panteizm

Ключевые слова: Восток, Азербайджан, арабоязычный, лирика, литература, пантеизм

Key words: East, Azerbaijan, arabic-language, lyric, literature, pantheism

XII əsr Azərbaycan elminin, mədəniyyətinin və incəsənətinin böyük sürətlə tərəqqisi dövrüdür. Hər zaman tədqiqatlarda bu dövrdən bəhs edərkən ilk növbədə iki şəxsiyyət: Xaqani Şirvani və Nizami Gəncəvi haqqında söhbət açılır. Lakin bu yüzilliyin mənzərəsinin daha da geniş təsvirini verərkən, dil baxımından onlara ərəbdilli və farsdilli ədəbiyyatlar istiqamətindən yanaşmaq mümkündür. Ədəbiyyat tarixində bu əsr Əbüləla Gəncəvinin (1096-1159), Fələki Şirvaninin (1126-1159/1160), Mücirəddin Beyləqaninin (1130-1194), Məhsəti Gəncəvinin (1098-1188), Xaqani Şirvaninin (1126-1199), Nizami Gəncəvinin (1141-1209) farsdilli yaradıcılığı ilə yüksək zirvəyə ucalmış, Ömər Gəncəvinin (1085-1155) ərəbdilli şeirlərilə poeziyadakı rəngarənglik daha da artmış, Əbunnəcib Sührəvərdinin (1097-1168), Eynəlqızat Miyanəcinin (1099-1131), Şihabəddin Yəhya Sührəvərdinin (1154-1191) və Şihabəddin Ömər Sührəvərdinin (1145-1234) elmin və bədiliyin vəhdətilə qələmə aldığı ərəbdilli, farsdilli əsərlərilə zənginləşmişdir.

Azərbaycan ədəbiyyatı tarixlərinə nəzər saldıqda bu yüzillikdən bəhs edərkən əsasən farsdilli yaradıcılığa malik şairlər haqqında geniş məlumatlar verilir. Bu dövrün ədəbi mənzərəsini əks etdirən əksər tarix kitablarında Əbüləla Gəncəvinin (1096-1159), Fələki Şirvaninin (1126-1159/1160), Xaqani Şirvaninin (1126-1199), Nizami Gəncəvinin (1141-1209), Mücirəddin Beyləqaninin (1130-1194), Məhsəti Gəncəvinin (1098-1188) həyatı və yaradıcılığı barədə hərtərəfli məlumatlara rast gəlinir. Bu görkəmli şairlər haqqında həm ayrı-ayrı tədqiqatlardan, həm də tarix kitablarından müfəssəl məlumat əldə etmək mümkündür. Çünki dünyanın elmi mühitində, eyni zamanda Azərbaycanda onların hər birinin irsini istər ötən onilliklərdə, istərsə günümüzdə ayrı-ayrılıqda tədqiq edən kifayət qədər alimlər vardır.

XII əsrin birinci yarısında fəlsəfə tarixində Eynəlqızat Miyanəci panteizmin (1099-1131), ikinci yarısında Şihabəddin Yəhya Sührəvərdir işraqiliyin (1154-1191) əsasını qoymaqla ictimai fikir tarixini zənginləşdirmişlər.

Azərbaycanda Eynəlqızat Miyanəcinin və Şihabəddin Sührəvərdinin həyatı, fəlsəfi və ədəbi irsi sahəsinin tədqiqində böyük işlər görülmüşdür. Bu iki dahi şəxsiyyətin respublikamızda ilk və fəlsəfi yaradıcılığının yeganə tədqiqatçısı AMEA-nın müxbir üzvü, fəlsəfə elmləri doktoru, professor Zakir Məmmədovun mənbələr əsasında apardığı əvəzsiz tədqiqatlarından sonra əlavə fikir söyləmək çox çətindir.

Hər iki mütəfəkkirin bədii yaradıcılığına gəlincə, AMEA-nın müxbir üzvü Zakir Məm-

mədov Şihabəddin Sührəvərdinin müxtəlif mənbələrdə rast gəlinən şeirlərini ilk dəfə aşkarlayıb tədqiq etmişdir. Professor Malik Mahmudov isə Zahiryyə kitabxanasında saxlanılan “İmam Sührəvərdinin divanı”na (“ديوان امام السهروردي”) ilk dəfə tədqiqata cəlb etmişdir. Alim ilk dəfə Eynəlqüzat Miyanəcinin “Qəribin şikayəti” (“شكوى الغريب”) əsərinin bədii təmayüllərini qabarıq göstərərək dəyərli ədəbi nümunə kimi araşdırmışdır. Hər iki alimin bu sahədəki işi orijinallığı ilə seçilir və mənbələr vasitəsilə işləndiyindən əsas istinad kimi yüksək qiymətə layiqdir.

Orta əsrlər elm, ədəbiyyat tarixində Eynəlqüzat Əbülməali Abdulla Məhəmməd oğlu Miyanəci (1099-1131) elm aləmində filosof kimi məşhur olmuş, dünyagörüşü daha çox tədqiq sahəsi seçilmişdir. Buna baxmayaraq, Azərbaycan ədəbiyyatının inkişafında onun danılmaz xidmətləri vardır.

Orta əsr mənbələrindən və bu sahədə aparılmış tədqiqatlardan məlumdur ki, mütəfəkkir əslən Miyanə şəhərindəndir. Lakin “Həmədanda doğulub yaşadığına görə Həmədani kimi də məşhurdur. O, baş qazi vəzifəsində dərin hörmət qazandığından “Eynəlqüzat” (Ayn əl-qudat – Qazilərin gözü) fəxri adını almışdır. “Əbülməali” ləqəbi isə “Fəzilətlər atası» deməkdir” [1, 123].

Mütəfəkkirin həyatı tədqiqatlarda hər zaman müxtəlif mənbələrə istinadən təqdim olunmuşdur. Yazılanlara əsasən məlumdur ki, “Eynəlqüzat Miyanəci təhsilə çox erkən başlayıb, Ömər Xəyyam (1048-1131), Əhməd Qəzali (...-1126), Məhəmməd Cüveyni (1057-1135) və başqalarından elmin müxtəlif sahələrini mükəmməl öyrənmişdir” [1, 123]. O, sufizmə güclü maraq göstərmiş, mövcud bir sıra müddəaların tərəfdarı olmaqla yanaşı, əsərlərində dolğun mühakimələrilə də seçilmişdir. Bəzi tədqiqatlarda sufizmin panteist fəlsəfəsindən danışarkən bu sistemin İbn Ərəbidən etibarən meydana çıxdığı və ona qədər söylənilən fikirlər ifadə deyil, meyl kimi qiymətləndirilmişdir. AMEA-nın müxbir üzvü Zakir Məmmədov bu səpkidə olan mövcud mülahizələri təqdim etdikdən sonra yazmışdır: “Əslində sufizmin panteist fəlsəfəsi İbn Ərəbidən hələ yarım əsrdən çox əvvəl Azərbaycan mütəfəkkiri Eynəlqüzat Miyanəcinin əsərlərində dolğun şəkildə öz ifadəsini tapmışdır” [2, 154]. Alimin gəldiyi qənaət ilk dəfə onun tərəfindən söylənilmiş və Eynəlqüzat Miyanəcinin dünyagörüşünə verilmiş yüksək qiymətdir. Bu əslən azərbaycanlı alim və mütəfəkkirlərin Şərqi zəka xəzinəsinin zənginləşməsində xidmətlərinə, zamanında fikir ümmanına ilk töhfələr verməyə qadir olduqlarına bariz nümunədir. “Eynəlqüzat Miyanəci bir sufi kimi Hüseyn ibn Mənsur Həllacın ardıcıl davamçısı olmuşdur. Onların həyat yollarında da böyük bir yaxınlıq, oxşarlıq nəzərə çarpır” [3]

Eynəlqüzat Miyanəci irsinin fəlsəfi məzmunu ilə yanaşı, bədii xüsusiyyətlərinə görə də təhlili mümkündür. Mütəfəkkirin ərəbdilli Azərbaycan ədəbiyyatının inkişafında xidmətindən söhbət açarkən ərəb dilində qələmə aldığı “Ölkələrin alimlərinə vətənidən ayrı salınmış qəribin şikayəti” (“شكوى الغريب عن الاوطان الى علماء البلدان”) traktatını göstərmək olar. Onunla tanışlıqdan sonra burada fəlsəfi fikirlərlə yanaşı, yüksək bədii meyillər aydın müşahidə edilir. “Qəribin şikayəti” əsəri müəllifin son yaradıcılıq məhsulu sayılır. Eynəlqüzat Miyanəcinin Bağdad həbsxanasında olarkən yazdığı bu traktatı elmi və bədii cəhətdən qiymətləndirmək mümkündür. Professor Malik Mahmudov traktatı Azərbaycan ədəbiyyatında ərəbdilli nəsrin ilk nümunəsi saymış və bildirmişdir ki, “Şəkva əl-ğərib”ə qədər ərəbdilli bədii nəsr belə bir orijinal əsər tanımır” [4, 149]

Eynəlqüzat Miyanəci “Qəribin şikayəti” traktatında fikirlərini şeir parçaları vasitəsilə də çatdırması onun təsir gücünü artırır. Oxucu burada müəllifin nitqin hər iki növündə məharətlə sənət incisi yaratma qüdrətini aydın müşahidə edir. Bu münasibətlə də professor Malik Mahmudov bu əsərin Eynəlqüzat Miyanəcinin nəsr və nəzm yaradıcılığını tədqiq etmək, onun şeiri barədə fikir yürütmək üçün də əvəzsiz məxəz olduğunu bildirmişdir [4, 158]

“Qəribin şikayəti” əsərinin mövzusu vahid xətt üzərində istiqamətlənməmişdir. Ədəbiyyat aləmində məlum digər fəlsəfi məzmunlu nümunələrdən fərqli burada müəllif öz hisslərini,

düçar olduğu çətin vəziyyətin təsirini də vermişdir. Zindan həyatı, vətəndən ayrı salınaraq qərrib diyarda keçirdiyi həsrətli günlər Eynəlqüzat Miyanəcini doğma yurda can atan kövrək bir insan kimi təqdim edir və onun qəlb acılarını bədii dillə oxucuya çatdırır. O, tez-tez vətənini yada salaraq bu ayrılığı doğuran səbəblər haqqında düşünürdü. Baş vermiş kədərli vəziyyətin əsas səbəbi irəli sürdüyü fəlsəfi fikirlərin yanlışlığında deyil, insanların paxıllıq hissində görürdü.

Bu münasibətlə də bildirirdi:

Niyyətin qüdrəti mənə qürbət evinə endirdi,
 Əgər istəsəydim, qovğa düzəltmədiyim bir işdən yapışardım.
 Axmaqlığı üzrə ona kömək göstərərdim,
 buna hətta fitri keyfiyyət deyilərdi,
 Əgər ağılı olsaydı,
 onu ağılda məğlub etməyə çalışıb qələbə qazanardım. [5, 3]

Eynəlqüzat Miyanəci ona ittiham oxuyanların söylədiyi dərin fəlsəfi fikirlərin dərkində acizliyini aydın duyurdu. Buna görə də onu başa düşəcək insanların həddən artıq azlığına təəssüflənirdi. O, zindana salınmasının, qürbət elə aparılmasının, ümumiyyətlə, bütün əzablarının əsas səbəbini dərk edilməməsində görürdü. Burada bəzilərinin cəhaləti ürəklərində qibtə, paxıllıq hissilə birləşərək daha ağırlı olurdu.

Öncə bildirilmişdi ki, “Qərribin şikayəti” əsəri qiymətli ərəbdilli nəsr nümunəsidir. Vətən həsrətindən doğan hissələrini bədii kəlmələrin köməyiylə dilləndirən Eynəlqüzat Miyanəci traktatda bu mövzuya geniş yer ayırmışdır. Çəkdiyi həsrət acısının ağırlığını anladarkən o, öz vətəninə gözəlliyini tərənnüm edir: “Sanki mən Həmədana çatan və Mavşan döngələrinə gəlib çıxan İraqdan yola düşmüş karvandaram; oralarda təpələr və dərələr artıq yaşılalmışdır. Bahar ona ölkələrin həsəd apardığı bir hibrə geyindirmişdir. Onun çiçəkləri müşk kimi ətir saçır, çayları bulaq sularından baş alıb axır. Onlar heyrətdoğuran bağlarda karvandan endilər, yarpaqlarla örtülmüş ağacların kölgələrində oldular. Onlar göyərçinlərin səslənməsi və bülbüllərin ötməsilə tərpendilər” [5, 5]. Mütəfəkkir bu sətirləri qələmə alarkən uzaqlarda olsa da, vətəninə həmin zamanda hansı təbiət əsrarəngizliyini yaşadığını təsəvvür edir. Bütün vətənpərvər insanlar kimi doğma diyarının hər bir qarışı ona çox əzizdir. Doğulub boya-başa çatdığı Həmədan onun gözlərində bərabəri olmayan əsil cənnət məkanıdır. Ayrılıq reallığını tam mənası ilə dərk edən Eynəlqüzat Miyanəci özünə qapılıraq məhkum olunduğu yerdən ruhən uzaqlaşaraq vətənə doğru səfərə çıxır. Hazırkı vaxtda bu real şəkildə imkansız sayılsa da, xəyallar dünyasına baş vurmaqdan savayı təskinlik yoxdur.

Əbdürrəşid Bakuvi Mavşani Ərvənd dağının ətəyində yerləşən bol sulu, gözəl bağları olan yer kimi təsvir etmişdir [6, 104].

Eynəlqüzat Miyanəci yaşadığı vətən həsrətinin çoxlarından fərqli bir şəkildə baş verdiyini bildirərək məhbəs həyatının bu acını ağırlaşdırdığını söyləyirdi: “Mən qürbətə, həsrətin şiddətinə, həbs bəlasına və hüznün davamına dözdükdə, bu zəifliyimlə görün nə haldayam” [5, 6] Həmin sətərə qədər özü barədə danışmadan vətən kəlməsini aramsız səsləndirən mütəfəkkir sonda şəxsi kədərini dilə gətirir. Acılar onu taqətdən salmışdır. O, qürbət ölkədə yaşamağa məhkum olunmuşdur. Ayrılıq ona çox şeylərə dözməyi öyrətmişdir. Doğma torpağından, istəklil adamlarından ayrılıq və bütün acılarla yanaşı, zindan məhkumluğu onun çətinliyini artırır.

Əgər mən daşdan olsaydım, daş parçalanardı,
 Külək olsaydım, qumları qaldıran qasırğa
 onun yanında eşidilməz olardı [5, 5]

Mütəfəkkir kədərini şeirlə dilə gətirir. O, köksünü daşdan olacağı təqdirdə nəyin baş verəcəyini fikirləşir. Lakin bunun da onun dərdinə məlhəm olmayacağını anlayır. Çünki dərd o qədər ağırdır ki, çox şeyi dağıtmağa qadir sayılan daş əzaba dözməyib parçalanardı. Bundan sonra külək olub əsmək, kədərini dağıtmaq istəyir. Anlayır ki, əgər o, istəyinə yetişsəydi onun əsən yelləri hər yeri dağıdar, güclü qasırgadan şiddətli olardı. Bu küləklər əsməsilə yerdəki qumları bir anın içində göylərə qaldıran qasırgadan daha möhkəm eşidilərdi. Bütün daşlar, küləklər onun acısının qarşısında mənasızdır.

Eynəlqüzat Miyanəcinin əsərində maraq doğuran mövzulardan biri onun dostluqla bağlı fikirləridir. Burada müəllif ilk əvvəl günahsızlığını anlatmaq üçün ətrafda özünə həmfikir, əqidə dostları, düşər olduğu müsibətin ağrılarını, acılarını bölüşməyə həmdəm axtarır. “Dostların içərisində özünün bəzi münasibətlərini bildirəcəyi, onu öz dərdinə şərik etməklə təskinlik tapacağı bir həmdəm, dövrün dönüklüklərindən şikayətini söyləyəcək, ağır işdə ona əlac etmək üçün kömək diləyəcəyi bir qardaş yoxdur. O, uzun gecəni oyaq qalır, gündüzü isə belə deyildiyi kimi keçirir” [5, 1]. Bu kəlmələrlə mütəfəkkir təkcə şəraitin ondan üz çevirməsilə qarşılaşmasını deyil, eyni zamanda mənən tənhalığını anladır. Qəlbini incidən acılarını bölüşməyə yaxın insan axtarır. Müəllif sanki doğma birinin ona təskinlik verməsinə ruhunda hədsiz ehtiyac hiss edir. Lakin həyat elə bil hər cəhətdən onu sınağa çəkir, çətinliklər əhatəsində tamamilə yalqız qoyur. Bütün zamanların acı reallığı sayılan bu hal indi dahi mütəfəkkirin mübtəla olduğu ömür payıdır. Ona dözümlü verən yeganə amil yalnız haqlı olduğuna əminlikdir. Bu münasibətlə də söhbətinə davam edir:

Hey nəzər salıram, sevdiyimi görmürəm
Evdə isə sevmədiyim çoxdur [5, 1].

Ətrafa müşahidəli baxışlarla diqqət yetirən günahsız məhbus həmdəm axtararkən ona qarşı olanların, sevmədiyini şəxslərin daha çox olduğunu görür. Həmin vəziyyət onu məyus edir. Mütəfəkkir özünə həmfikir tapan insanları uğurlu sayır. Çünki dərdini kiminləsə bölüşmək, dərdləşmək imkanı hər kəsə nəsib olmur. O, yenidən insanlar arasındakı münasibətlərə sualla yanaşır: “Dost tapan kəsin yolu çala-çuxurlu olarmı, yaxud öz qonşuluğunda onunla savaşıma zəfər çalan kəs öz evinin ondan uzaq olmasına görə sıxılarmı?” [5, 3]. Münsif bir şəxsin sənin yanında olmasını xoşbəxtlik kimi başa düşən Eynəlqüzat Miyanəci onların dostluğunu çətin həyat hesab edənlərə təəccüblənir. Dostun insana yüngüllük, təskinlik gətirəcəyini düşünür. Yaxud da, mənfə qüvvələrə zəfər çalan birinin bu mübahisələrdən uzaq durarkən sıxılmasını anlamır. İnsan xoşlamadığı bir şeydən saqınmalı, bəyəndiyinə can atmalıdır.

Səmimiliyi, sədaqəti ifadə edən “dostluq” anlayışı Şərq, eyni zamanda Azərbaycan ədəbiyyatında tez-tez rastlanan mövzularındandır. Əgər Eynəlqüzat Miyanəci əsərində özünə həmdəm, dost axtarışına çıxaraq çətinliklərini bölüşəcəyi insana ehtiyac duyurdusa, XII əsrin digər əqidəsi uğrunda qətlə yetirilmiş işraqi filosof Şihabəddin Yəhya Sührəvərdinin dostluqla bağlı fikirləri tam fərqlidir. Mütəfəkkir “Quş haqqında traktat”ında “dost” kəlməsinin mahiyyətini anlatmağa çalışır. Traktatın əvvəlində Şihabəddin Sührəvərdi öz-özünə sanki sualla müraciət edir: “Dost nədir?” Çox keçmir ki, özü həmin sualına cavab tapır. O, adi görünən bu kəlməni uca tutaraq onu yüksək qiymətləndirir. Mütəfəkkir dost deyərkən kədərə, qəmə şərik olacaq şəxsi nəzərdə tutur. Həyatın keşməkeşləri, müxtəlif dolaşıqları sanki onları böyük sınağa çəkir və bundan uğurla çıxmayanların sirdaşlığını, dostluğunu saf münasibət saymır. Şihabəddin Sührəvərdi möhtəkirlilik girdabı ilə dolu olan dünyada xəyallarında yaşatdığı, arzuladığı dostu haradan tapacağını bilmir. Sadiq bir kəsi axtarmaq ona olduqca çətin görünür. İnsan adı günlərində deyil, özündə daxili boşluq duyarkən, ehtiyac hiss edərkən bu cür şəxsin axtarışına başlayır. Müxtəlif gözəl bənzətmələrlə, bədii boyalarla o, həmin kəlmənin əzəmətini dolğun şəkildə verməyə çalışır.

Eynəlqüzat Miyanəcinin əsərində fəzilət qarşısında miskin, xəbis, paxıl adamların hərəkətləri məzəmmətlənirdi. Tarixin bütün dövrlərində zehni bacarığı, istedadı ilə seçilənlər cahil qınağının hədəfinə çevrilmişlər. Bu hücumlara zəfər çalanlar da olmuş, bəzən həqiqətin yetişməsinin yubanmasından fəzilət işığı söndürülənlər də az deyildir. İnsan xislətindəki mənfiliklərin izahı qeyri-mümkündür. Nəyi isə yaratmaq, yaxud birincilər sırasında dayanmaq naminə bacarıqsızların xəbis hərəkətləri daim cəmiyyəti sarsıdan bəlaldandır. Bu bəlaya mübtəla olmuş Eynəlqüzat Miyanəci, dərinədən düşündükdə, onları məzəmmətləmir. Əsrlər boyu fəzilət işığı nə qədər güclü parlamışdırsa, onun şöləsini söndürmək istəyənlərin sayı da hədsiz artmışdır. Xeyir və şərin mübarizəsinin daimiliyi kimi, fəzilət və həsədin qarşıdurması da əbədidir.

Mütəfəkkirin yaradıcılığında bədii xüsusiyyətlərini artıran və xüsusi maraq doğuran cəhətlərdən biri onun şəxsi düşüncələrini qüvvətləndirmək məqsədilə əsərlərinə daxil etdiyi müxtəlif dövrlərdə yaşamış ərəb şairlərinin qəsidələrindən nümunələrdir. Filosof-şairin “Həqiqətlərin məğzi” (“زبدة الحقائق”), “Müqəddimələr” (“تمهيدات”), “Qəribin şikayəti” (“شكوى الغريب”) traktatlarında və müxtəlif şəxsiyyətlərə ünvanladığı “Məktublar” (“نامه ها”) toplusunda belə nümunələrə rast gəlmək mümkündür. Onun yaradıcılığının bu istiqamətdən tədqiqi digərlərindən tamamilə fərqli bir cığır açır. Çünki həmin beytlərin müəlliflərinin kimliyi və qəsidələrin məqsədi qədim dövrdən başlayaraq əməvilər və abbasilər əsrlərini əhatə edən ərəbdilli ədəbiyyat tarixinin mənzərəsini yaratmışdır. Bu da Eynəlqüzat Miyanəcinin görkəmli filosof olmaqla yanaşı, ərəb ədəbiyyatını hərtərəfi bilən filoloq keyfiyyətlərini üzə çıxarmışdır. Lakin bu nümunələr Səudiyyə Ərəbistanı, İraq və Suriya ərəzilərində yaranmış, əsasən, ərəblərin yaratdıqları ədəbi xəzinə olduğu üçün milli yanaşmaya görə Azərbaycan filologiyasında o qədər də maraq doğurmayan sahədir. Bu səbəbdən də, həmin ədəbi mənzərəni təsəvvürlərdə formalaşdırmaq üçün beytləri nümunə gətirilmiş şairlərin dövrü və kimliyi, beyti əsərə daxil edilmiş qəsidələrin yazılma məqsədi barədə məlumat vermək münasib olardı.

Azərbaycanlı alim əsərində vətən həsrətindən, güclü iradədən, ilahi eşqdən, qazanılmış biliklərdən və digər mövzulardan bəhs edərkən İmru-l-Qeysin (500-540), Ləbid ibn Rəbiənin (560-661), Qeys ibn Mulavvahnın (645-688), Təhman ibn Əmrin (...-700), Fərzədaqın (641-728), Bəşşar İbn Burdun (714-783), Əbu Nüvasın (756-814), Əbu Ətahiyyənin (748-826), Əbu Təmmamın (788-845), Buhturinin (820-897), Abdulla ibn Mutəzzin (861-908), Mütənəbbinin (915-965), Əbu Firasın (932-968) şeirlərindən nümunələr vermişdir. Adı çəkilmiş şairlərin hamısı tarixdə şair və ədəbiyyatşünas kimi tanınmışlar. Demək olar ki, yazılmış ədəbiyyat tarixlərinin və hazırlanmış ontologiyaların hamısında bu şairlərin adlarına və yaradıcılığından nümunələrə rast gəlinir. Eynəlqüzat Miyanəci elm və mədəniyyət tarixində filosof kimi tanınmış, müsəlman Şərqiində geniş yayılmış cərəyanlardan biri sayılan panteizmin banisidir. Mütəfəkkirin ərəb ədəbiyyatını bu qədər dərinədən bilməsi, müxtəlif dövrlərdə yaşamış şairlərin yaradıcılığından ustalıqla istifadəsi onun digər şəxsi keyfiyyətlərini üzə çıxarmışdır.

Eynəlqüzat Miyanəcinin “Qəribin şikayəti” (“شكوى الغريب”) traktatı Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində ərəbdilli əsərlər arasında özünəməxsus yerə malikdir. Nümunə göstərilən nəsr və nəzm formasında yazılmış bədii hissələr onun haqqında qısa da olsa fikir yaradır. Bir sıra fəlsəfi fikirlərlə yanaşı, vətən həsrəti, ayrılıq hissləri, müxtəlif ərəb şairlərindən gətirilmiş misallar əsərin bədii xüsusiyyətlərinin göstəricisidir. O, müəllifin digər traktatlarından fikirlərin, duyğuların real həyat qayğılarını əks etdirdiyinə görə ədəbi cəhətdən fərqlənir. Eyni zamanda, “Qəribin şikayəti” əsərini təkcə Azərbaycan deyil, Şərq ədəbiyyatının misilsiz incisi saymaq olar.

Ədəbiyyat:

1. Məmmədov Zakir. Azərbaycan fəlsəfi tarixi. Bakı, 1994.
2. Məmmədov Z.C. Azərbaycanda XI-XIII əsrlərdə fəlsəfi fikir. Bakı, 1978
3. Məmmədov Zakir. Mənalı ömrün faciəsi. "Elm" qəzeti, 20 may, 29 may, 2009, № 15-16-17.
4. Mahmudov Malik. Ərəbcə yazmış azərbaycanlı şair və ədiblər. Bakı, 1983
5. الميانجى الهمذانى ابى المعالى عبد الله شكوى الغريب. قدم له وحقق متنه عفيف عسيران. تهران، ۱۹۶۲
6. əl-Bakuvi Əbdürrəşid. «Abidələrin» xülasəsi və qüdrətli hökmdarın möcüzələri. (Ərəbcədən nəsi, müqəddimə və şərhləri akademik Ziya Bünyadovundur). Bakı, 1992

Улькер Мамедова

**Позиция в произведении “жалоба чужестранца” в арабоязычной
Азербайджанской литературе**

РЕЗЮМЕ

Трактат Айналкузат Мийанеджи “Жалоба чужестранца” является ценным образцом азербайджанской литературы. В статье исследуются художественные особенности этого произведения. Они представлены, как арабоязычный образец поэзии и прозы. В статье, как основная мысль, отражается тоска автора в период его заточения в тюрьме Багдада, и в то же время автор испытывает на себе зависть со стороны невежественных людей по отношению к талантливым людям, как это было во все времена. Было проведено сравнение его идей, связанных с дружбой другого мыслителя XII века Шихабдин Сухраварди. Использование мыслителем примеров из различных арабских поэтов увеличивает художественные особенности произведения, что подчеркивается в статье. Также отмечаются заслуги Айналкузат Мийанеджи в истории литературы.

Ulker Mammadova

**Position in the work of “complaint of the outlander” in arabic-lingering
Azerbaijan literature**

SUMMARY

The treatise of Aynalkuzat Miyanedji “Complaint of the outlander” is a valuable example of Azerbaijani literature. The article explores the artistic features of this work. They are presented as an Arabic sample of poetry and prose. The article, as the main idea, reflects the author's longing during his imprisonment in Baghdad prison, and at the same time, the author feels envy from ignorant people towards talented people, as it has been at all times. A comparison was made of his ideas related to the friendship of another thinker of the 12th century, Shihab al-Din al-Suhrawardi. The use by the thinker of examples from various Arab poets increases the artistic features of the work, which is emphasized in the article. The merits of Aynalkuzat Miyanedji in the history of literature are also noted.

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 08.09.2018

Çapa qəbul olunma tarixi: 24.10.2018

Filologiya üzrə elmlər doktoru
Paşa Kərimov tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur